

Brug af opioider har alvorlige og langvarige konsekvenser for de unge, der bliver afhængige

Brugen af opioider har fået stor opmærksomhed i medier og politisk de senere år. I artiklen ser vi nærmere på fire undersøgelser, der belyser udbredelsen af opioider i Danmark og de unges egne fortællinger om at bruge opioider såsom tramadol eller oxycodon.

Maj Nygaard-Christensen, Birgitte Thylstrup, Esben Houborg, Lotte Vallentin-Holbech, Morten Hesse, Kristine Romer Thomsen og Mads Uffe Pedersen

Maj Nygaard-Christensen er antropolog og lektor ved Center for Rusmiddelforskning

Morten Hesse er psykolog og lektor ved Center for Rusmiddelforskning

Birgitte Thylstrup er psykolog og lektor ved Center for Rusmiddelforskning

Kristine Rømer Thomsen er psykolog og professor ved Center for Rusmiddelforskning

Esben Houborg er sociolog og lektor ved Center for Rusmiddelforskning

Mads Uffe Pedersen er psykolog og professor ved Center for Rusmiddelforskning

Lotte Vallentin-Holbech er kandidat i folkesundhedsvidenskab og lektor ved Center for Rusmiddelforskning

Over de seneste år har der været et stigende fokus i medier og politisk på brugen af opioider såsom tramadol og oxycodon blandt unge i Danmark. Dette fokus udspringer blandt andet på baggrund af bekymringer udtrykt af medarbejdere i forebyggelses- og behandlingsindsatser. Desuden har danske medier beskrevet, hvordan brug af opioider er blevet et mainstream- eller 'normaliseret' fænomen blandt unge. Vi ved dog ikke meget om, hvor stor udbredelsen af brug af opioider egentlig er blandt unge, eller om, hvordan unge selv beskriver deres brug heraf. I artiklen sammenfatter vi resultater fra nyere undersøgelser omkring udbredelsen af brug af opioider blandt unge. Disse omfatter både unge, der ikke er i rusmiddelbehandling, samt unge i rusmiddelbehandling. Desuden viser vi resultater fra en kvalitativ undersøgelse, der har fokus på unges vej ind i et forbrug af opioider.

Opioider er vanedannende og farlige

Det fokus, der i de senere år har været på unges brug af opioider, omhandler typisk tramadol og oxycodon. Begge er medicinske præparater, der anvendes til smertebehandling. Når de anvendes til andre formål og i større doser end lægens anvisning, medfører de nogle af de samme risici som andre typer af opioider. Bruges opioider hyppigt over tid, udvikles der typisk i stigende grad tolerance overfor stoffet. Desuden vil brugere opleve abstinenser, hvis stoffet ikke indtages, herunder krampe, kvalme med mere. Endelig er en kendt risiko ved opioider risikoen for

overdoser, der kan være dødelige eller medføre hjerneskader ved iltmangel over længere tid. Disse risici er baggrunden for, at de tre retsmedicinske institutter i Danmark for nylig har klassificeret opioider som den farligste gruppe af stoffer i Danmark. Vurderingen af opioiders farlighed kan dog ikke hjælpe os med at forstå, hvor ofte, hvordan eller hvorfor unge mennesker bruger opioider. I det følgende ser vi derfor nærmere på nye og igangværende undersøgelser, der kan sige lidt om dels, hvor udbredt stoffet er blandt unge, og dels, hvad de unge, der har erfaringer med brug af opioider, selv fortæller herom.

Brug af opioider blandt unge på gymnasier

Den første undersøgelse, vi dykker ned i, er foretaget på 16 danske gymnasier i februar 2024. Her inviterede vi 3.035 førsteårselever til at deltage i en online spørgeskemaundersøgelse (som led i et større forskningsprojekt om unge, rusmidler og fællesskaber). Svarprocenten i undersøgelsen var 89 % (n=2.711), og gennemsnitsalderen på de unge var 17,3 år. 64,8 % identificerede sig som kvinder, 33,2 % som mænd og 1,7 % som andet køn. I alt svarede 465 elever (17,2 %), at de havde brugt cannabis nogensinde, mens 96 elever (3,5 %) svarede, at de nogensinde havde prøvet at bruge andre ulovlige stoffer. Cannabis var således det stof, flest nogensinde havde brugt. Derefter var det mest udbredte ulovlige stof, de unge nogensinde havde brugt, kokain (1,4 %), efterfulgt af ADHD-medicin (0,8 %) og opioider (0,8 %). De unge svarede desuden på,

hvilke rusmidler de havde brugt i den seneste måned. Cannabis var det stof, flest havde brugt den sidste måned (3,4 %), mens 0,5 % svarede, at de havde brugt andre ulovlige stoffer end cannabis den sidste måned (fx kokain, 0,2 %). To elever (0,1 %) svarede, at de havde brugt opioider i den sidste måned.

Brug af opioider blandt unge generelt

Den foregående undersøgelse omhandler specifikt unge, der går i gymnasiet. Men hvordan ser det ud med den generelle ungebefolkning? I 2022 blev en befolkningsbaseret spørgeskemaundersøgelse udført blandt et tilfældigt udvalg af 5.791 unge i Danmark i alderen 15 til 29 år. Her undersøgte vi bl.a., om respondenter over 18 år nogensinde havde brugt opioider. For at kunne sammenligne med tallene fra gymnasieundersøgelsen har vi i artiklen opdelt unge mellem 18-19 år og unge mellem 20-29 år. Svarprocenten for de 18-19-årige var 37 %, og gennemsnitsalderen var 18,5 år. 48 % identificerede sig som mænd, 50 % som kvinder og 2 % som andet. Svarprocenten for de 20-29-årige var 32 %, og gennemsnitsalderen var 24,4 år. 43 % identificerede sig som mænd, 57 % som kvinder og 1 % som andet. Blandt de 18-19-årige rapporterede 109 (31,4 %) at have brugt cannabis nogensinde. 42 respondenter (21,1 %) havde nogensinde brugt andre ulovlige stoffer, hvor det mest udbredte stof var kokain (6,3 %), efterfulgt af amfetamin (4,9 %) og ecstasy/MDMA (4,9 %). Brug af opioider blev rapporteret af 2 %. Det mest udbredte stof brugt den seneste måned var cannabis (11,8 %). Brug af andre ulovlige stoffer udover cannabis inden for den sidste måned var 2,3 %, hvor det mest udbredte var kokain (1,1 %) og lattergas (0,6 %). Brug af opioider den sidste måned var 0,3 % (se tabel 2). Blandt de 20-29-årige rapporterede 694 (44,4 %) at have brugt cannabis nogensinde. 380 respondenter (24,3 %) havde nogensinde brugt andre ulovlige stoffer, hvor det mest udbredte stof var kokain (14,3 %), efterfulgt af ketamin (12 %) og ecstasy/MDMA (10,4 %). Brug af opioider nogensinde blev rapporteret af 3,7 %, mens brug af opioider den seneste måned var 0,7 % (se tabel 2).

Stigning i brug af opioider blandt unge i rusmiddelbehandling

Endelig trækker vi i denne artikel på kvantitative data baseret på MapPlan, som bruges til planlægning af behandlingsforløb for patienter indskrevet i ambulans offentlig behandling for deres problemer med brug af illegale stoffer. Map-

Plan-data videregives af kommunerne til Center for Rusmiddelforskning til forskningsbrug. I øjeblikket bruges MapPlan af 62 ud af 75 danske kommuner, der tilbyder rusmiddelbehandling. I figur 1 ses andelen af personer indskrevet i rusmiddelbehandling for deres problematiske forbrug af illegale stoffer, som rapporterede brug af opioider i de 30 dage, der gik forud for indskrivningen.

I alt 17.340 borgere blev fra 2021 til og med første halvår af 2024 indberettet til MapPlan (udenfor København). Hvert målepunkt i figur 1 viser data over en tomåneders periode. De to grafer viser, hvor mange der har brugt opioider i måneden op til indskrivning fordelt på 15-25-årige (orange graf) og 26+-årige (blå graf). For de 26+-årige er udviklingen over tid relativt stabil, med en lille tendens til stigning (se stiplede tendenslinje) og nogle forholdsvis store udsving for de enkelte målepunkter. For de 15-25-årige derimod ses der fra forår/sommer 2023 en kraftig stigning i andelen af unge, der har brugt opioider den sidste måned inden indskrivning i behandling.

Hvad fortæller de unge opioidbrugere selv?

Men hvad fortæller de unge selv om brug af opioider? I en igangværende undersøgelse har vi fokuseret på unge i rusmiddelbehandling, der har erfaring med brug af opioider. Vi har i alt interviewet 22 unge på rusmiddelcentre i både større og mindre byer. Vi henvendte os til forskellige kommunale behandlingssteder og bad dem sætte os i forbindelse med unge, som var afhængige af opioider, og som var parate til at lade sig interviewe.

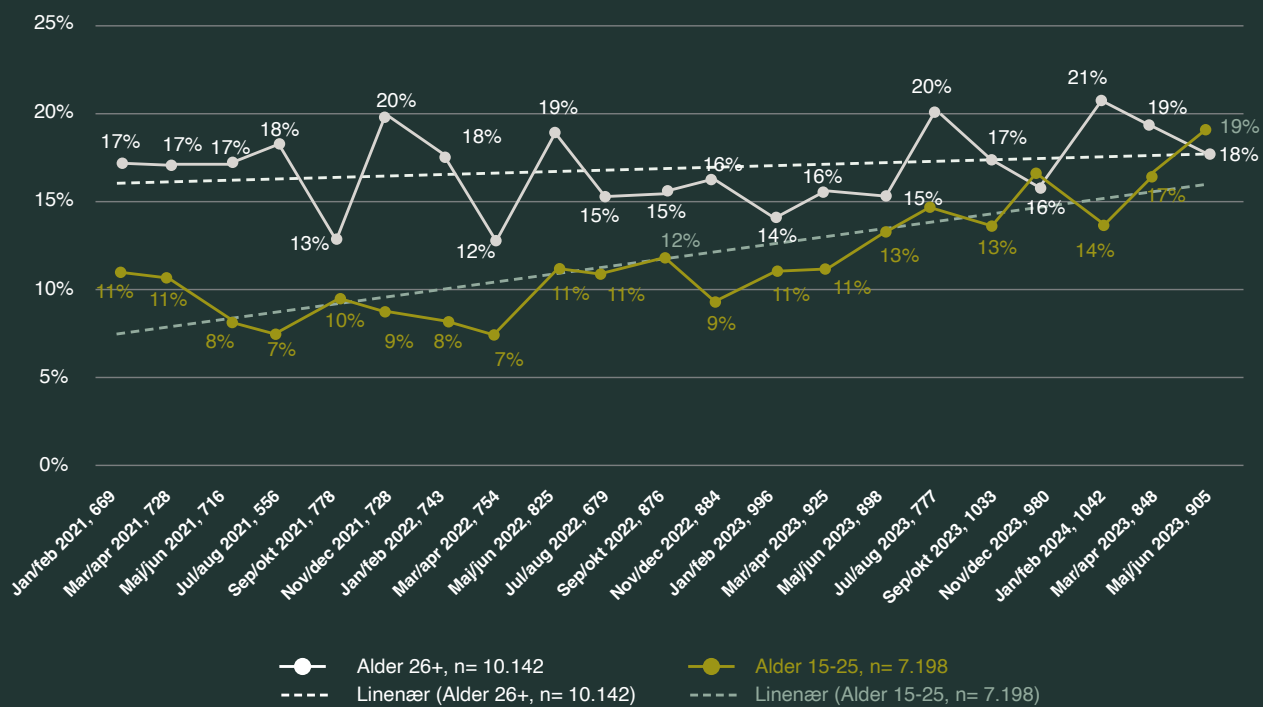
De unge var mellem 19 og 29 år. De fleste, vi interviewede, havde omfattende erfaringer med andre typer af stoffer, som de havde brugt, før de blev introduceret til opioider. De var typisk begyndt med at bruge cannabis i de tidlige teenageår, hvorefter de havde brugt en række forskellige stoffer. Det kunne være kokain, MDMA og benzodiazepiner. Flere af de unge, vi interviewede, var diagnosticeret med ADHD eller ventede på udredning i det psykiatriske system. Et mindre antal havde kun lidt erfaring med andre stoffer før deres introduktion til receptpligtige opioider og passede ikke ind i profilen af den 'typiske' stofeksperimenterende unge, som man har set i rusmiddelbehandling.

	Nogensinde		Sidste måned		
	Antal	%	Antal	% (Elever der nogensinde har brugt)	% (Alle 2.711 elever)
Cannabis (fx hash, pot, skunk eller cannabisolie)	465	17.2	92	19.8	3.4
Andre stoffer end cannabis:	96	3.5	14	14.6	0.5
Kokain	38	1.4	6	6.3	0.2
Amfetamin	18	0.7	4	4.2	0.2
Ecstasy/MDMA	12	0.4	1	1.0	0.0
LSD, eller andre psykedeliske stoffer	17	0.6	0	0.0	0.0
Ketamin	4	0.2	3	3.1	0.1
Lattergas	17	0.6	1	1.0	0.0
Opioider/morfinpræparater (Dolol, Oxycotin, Tramadol, Fentanyl, heroin og lignende)	21	0.8	2	2.1	0.1
Angstdæmpende og/eller sovemedicin (fx benzodiazepiner)	14	0.5	4	4.2	0.2
ADHD-medicin (fx Ritalin, Concerta)	22	0.8	0	0.0	0.0
Andre stoffer	7	0.3	3	3.1	0.1

Tabel 1. Forekomst af brug af ulovlige stoffer blandt førsteårselever på gymnasier (STX) i Danmark (2024, n=2.711).

	(18-19 år (n=346))				20-29 (n=1728)			
	Nogensinde		Sidste måned		Nogensinde		Sidste måned	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Cannabis	109	31,4	41	11,8	694	44,4	155	9,9
Andre illegale stoffer	42	21,1	8	2,3	380	24,3	83	5,3
Kokain	22	6,3	4	1,1	224	14,3	64	4,1
Amfetamin	17	4,9	1	0,3	147	9,4	14	0,9
Ecstasy/MDMA	17	4,9	1	0,3	163	10,4	13	0,8
LSD, psilocybin-svampe eller andre psykedeliske stoffer	6	1,7	1	0,3	108	6,9	11	0,7
Ketamin	6	1,7	1	0,3	51	3,3	8	0,5
Lattergas	16	4,6	2	0,6	188	12,0	9	0,6
Opioider	7	2,0	1	0,3	58	3,7	11	0,7
Angstdæmpende medicin	13	3,7	1	0,3	61	3,9	9	0,8
ADHD-medicin	-		-		-	-	-	-
Andre	-		-		-	-	-	-

Tabel 2. Forekomst af brug af ulovlige stoffer blandt undersøgelsesrespondenter i Danmark i alderen 18-29 år (2022, n=1910).

Figur 1.

Stor variation i anvendelsen af opioider

De unge beskrev forskellige motiver for at bruge opioider. Opioiderne blev brugt til at håndtere de underliggende problemer, de unge fortalte om at kæmpe med, herunder social angst, tankemylder og depression. Flere unge fortalte også om, at de oplevede opioider som en støtte i forhold til at udføre daglige opgaver, hvad enten det var i arbejdssituationer beskrevet som 'kedelige' (f.eks. arbejde som kasseassistent i supermarked) eller mere pressede arbejdssituationer såsom callcenter-jobs. De fortalte også, at opioider blev brugt som trøst, til at slappe af med og til 'hygge' og som en belønning efter en stressende uge. Samlet set beskrev alle de unge interviewdeltagere, hvordan opioider kunne udgøre en erstatning for mange andre typer stoffer, netop fordi de blev anvendt både som et stimulerende middel og som et beroligende middel.

Alvorlige og langvarige konsekvenser for de unge

De unge, vi interviewede, fortalte om alvorlige helbredsrelaterede, økonomiske og ikke mindst sociale konsekvenser som følge af et længerevarende forbrug af opioider. Efter den første introduktion til receptpligtige opioider havde de fleste hurtigt øget deres brug og taget større doser. Over tid havde nogle skiftet til oxycodon. Mens de fortalte, at de indtog tramadol oralt, var der flere, der havde sniffet oxycodon for at opnå en øjeblikkelig effekt.

Deltagerne rapporterede flere helbredsrelaterede konsekvenser af deres brug af opioider såsom kramper, hvilket for nogle havde ført til hospitalsindlæggelse. Derudover havde daglig indtagelse af høje doser medført betydelige økonomiske udgifter for unge med begrænsede indkomster, og nogle havde opbygget gæld. Nogle unge fortalte, at de håndterede dette ved selv at sælge stoffer for at finansiere deres eget forbrug. Opbygningen af gæld stillede flere unge i en uoverskuelig situation, som de fandt det svært at se en vej ud af.

De fleste interviewdeltagere var blevet introduceret til opioider i sociale sammenhænge med venner og bekendte. Efterhånden som deres forbrug steg, var de dog gradvist begyndt at bruge opioider alene og oplevede en stigende social isolation. Nogle beskrev, hvordan de sociale kredse, hvor de i sin tid begyndte at bruge receptpligtige opioider, efterhånden blev opløst. For mange be-

tød denne reducerede sociale interaktion, at de var stærkt isolerede, når de påbegyndte et behandlingsforløb, og dermed manglede social støtte og netværk i forhold til at gennemføre forløbet.

Konklusion

Vores undersøgelser indikerer, at brug af opioider er relativ sjælden blandt unge i Danmark. Det understøtter altså ikke fortællingen om, at opioidbrug er blevet et mainstream-fænomen blandt unge i Danmark. På den anden side ser vi en klar stigning i brug af forskellige typer af opioider blandt behandlingssøgende unge, der bl.a. bruger opioiderne til at håndtere sociale og psykiske problemer. **En øget opmærksomhed er derfor stærkt nødvendig.** Samtidig viser vores undersøgelser, at for de unge, der ender i et problematisk forbrug af opioider, er de sociale, økonomiske og helbredsmæssige konsekvenser alvorlige og langvarige. **Endelig understreger undersøgelseerne vigtigheden af mere viden, der kan understøtte relevante forebyggelses- og behandlingsstrategier.** Der er således gode grunde til at have en fortsat, øget opmærksomhed på udbredelsen af opioider blandt unge i Danmark.

Forslag til videre læsning:

Andersen, C. U., Lindholst, C., Hasselstrøm, J. B., Worm-Leonhard, M., Rasmussen, B. S., Müller, I. B. & K. Linnert (2023). Sundhedsfaglig vurdering af skadevirkning og farlighed af euforiserende stoffer. Juni 2023. Notat til Justitsministeriet. Udarbejdet af de retsmedicinske institutter in Odense, Aarhus and Copenhagen.

Hesse, M. (2019). Opioider og opioidafhængighed—hvad er det?: Overdoser af opioider er blevet den hyppigste dødsårsag blandt unge voksne i USA. Får vi et lignende problem i Danmark? *STOF-Viden om Rusmidler og Samfund*, (32), 12-17.

Nygaard-Christensen, M., Thylstrup, B., Houborg, E., Vallentin-Holbech, L., Hesse, M., Thomsen, K. R., & Pedersen, M. U. (2024). Brug af receptpligtige opioider blandt unge i Danmark: Resultater fra kvalitative og kvantitative studier. Center for Rusmiddelforskning, Aarhus Universitet.